

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційну роботу Дакал Наталії Адамівни «Визначення індивідуального стилю діяльності борців високої кваліфікації з урахуванням психофізіологічних характеристик», представлену на здобуття наукового ступеня кандидата наук з фізичного виховання та спорту зі спеціальності 24.00.01 - олімпійський і професійний спорт

Актуальність теми дисертації. Досягнення високих спортивних результатів за рахунок збільшення об'єму та інтенсивності навантажень для висококваліфікованих спортсменів себе вичерпав і є мало ефективним. Саме тому в умовах тренувальної та змагальної діяльності спортсменів все більшої актуальності набувають підходи, які спрямовані на розробку концепції, що містить індивідуальний підхід з урахуванням психофізіологічних характеристик.

Для підвищення рівня успішності виступу борців на міжнародних змаганнях необхідно своєчасного виявити природну схильності спортсмена до певного типового стилю протиборства. А подальше формування та вдосконалення стилю ведення боротьби повинно адекватно відповідати: індивідуальним природним психофізіологічним властивостям та фізичним якостям спортсмена і модельним характеристикам вибраного типового стилю протиборства (В. М.Платонов, М.М.Булатова, Г.В.Коробейніков, Ж.Л.Козіна, С.В.Латишев). Але ці питання не достатньо розроблені і це висуває на передній план ще одну важливу задачу теорії підготовки борців – задачу побудови системи індивідуалізації підготовки.

У спортивній боротьбі проблема індивідуалізації має особливе значення, оскільки високого спортивного результату можна досягти різними способами ведення поєдинку. Стиль борця є стійким і надійним, якщо в процесі його становлення враховувалися індивідуальні методики удосконалення техніко-тактичних дій. На сьогодні необґрунтовані основні закономірності, принципи, методи та засоби удосконалення індивідуального стилю борців з урахуванням особливостей їх психофізіологічних характеристик.

Таким чином, дисертаційна робота Дакал Наталії Адамівни, що полягає у впровадженні в навчально-тренувальний процес підготовки борців греко-римського стилю та дзюдо вдосконалення техніко-тактичної майстерності з урахуванням їх індивідуальних психофізіологічних особливостей є актуальною.

Актуальність роботи також визначає той факт, що вона виконувалась в межах теми Зведеного плану НДР у сфері фізичної культури і спорту на

2011-2015 рр., тема 2.23 «Превентивні програми нейропсихофізіологічної підтримки спортсменів високої кваліфікації на заключних етапах багаторічної підготовки» (номер держреєстрації 0111U001730).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність, новизна і повнота їх викладу в опублікованих працях. На основі проведеного комплексного теоретичного аналізу та узагальнення даних науково-методичної літератури автор чітко визначив об'єкт і предмет дослідження, його мету та завдання. Для вирішення поставлених завдань були використані адекватні методи наукового пошуку, які дозволили обґрунтувати на високому науково-методичному рівні основні положення результатів дослідження, висновки дисертаційної роботи та практичні рекомендації.

Результати дослідження пройшли широку апробацію на всеукраїнських та міжнародних наукових конференціях упродовж 2012–2016 рр. Основні положення дисертаційного дослідження повною мірою відображені у 17 публікаціях, з них 10 статей у фахових виданнях України, 3 - в зарубіжних виданнях. Наведений у дисертації й авторефераті список праць повністю відповідає основним положенням проведеного дослідження.

Наукова новизна отриманих результатів. У дисертаційній роботі уперше комплексно досліджено психофізіологічні характеристики борців та визначені стилі ведення поєдинку. Уперше розроблене теоретичне обґрунтування психофізіологічних відмінностей борців з різними стилями ведення поєдинку. Доведено, що в основі формування різних стилів ведення поєдинку лежать різні базові індивідуальні психофізіологічні характеристики спортсменів та їх мотиваційні і когнітивні особливості. Виявлені психофізіологічні характеристики борців, що визначають схильність до ведення атакуючого, комбінованого та захисного ведення поєдинку борців. Розширено уявлення про психофізіологічні особливості і нейродинамічні властивості, які є основою для формування стилю ведення поєдинку борців.

Теоретичне значення результатів дослідження полягає у тому, що у роботі сформульована нова теоретична концепція тренувальної та змагальної діяльності борців високої кваліфікації з урахуванням їх індивідуальних психофізіологічних характеристик. Розширена і уточнена загальна теорія підготовки спортсменів В. М. Платонова, Л. П. Матвеева, М. М. Булатової, подальшого розвитку набули наукові погляди про фундаментальні психофізіологічні властивості та індивідуалізації підготовки борців. Розвинута теорія про необхідність врахування базових властивостей спортсменів при розробці індивідуальних програм підготовки на основі

інформативних психофізіологічних показників щодо визначення схильності борців до певного стилю ведення поєдинку.

Матеріали дисертації Дакал Н.А. можуть використовуватись у навчальному процесі спеціалізованих вузів у базових дисциплінах «Теорія і методика спортивного тренування» та «Спортивна боротьба» і під час навчально-тренувального процесу тренерами інших видів єдиноборств.

Практичне значення дисертаційної роботи Дакал Н.А. дозволяє виділити наступне:

- застосування психофізіологічних показників дозволяє запропонувати конкретні засоби управління процесом підготовки та об'єктивно і точно визначити схильність борців до певного стилю ведення поєдинку;
- результати досліджень упроваджено до навчально-тренувального процесу національних збірних команд з греко-римської боротьби та дзюдо, які підтверджуються актами впровадження;
- кількісні характеристики психофізіологічних показників борців можуть використовуватися у міждисциплінарних дослідженнях для зіставлення з іншими об'єктивними показниками, з експертними оцінками та педагогічними характеристиками;
- матеріали досліджень включені в лекційні курси вузів, результати досліджень впроваджені в навчально-тренувальний процес спортивних закладів.

Оцінка змісту дисертації, її завершення в цілому та ідентичності змісту автореферату й основних положень дисертації.

Дисертаційну роботу Дакал Н. А. виконано на 172 сторінках. Складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, практичних рекомендацій, списку використаних джерел (271 джерел, серед яких 37 – іноземні) та додатків. Дисертацію ілюстровано 52 таблицями.

Дисертаційна робота оформлена згідно діючих вимог до дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата наук. Аналіз змісту дисертації свідчить про завершеність наукового дослідження. Зміст автореферату відповідає основним положенням дисертації.

У **вступі** автором обґрунтовано актуальність досліджуваної проблеми, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, методи, розкрито наукову новизну і практичну значущість отриманих результатів. Також надано інформацію про апробацію результатів дослідження та впровадження їх у практику. Науково-термінологічний апарат дослідження (мета, завдання, об'єкт, предмет, методи дослідження, наукова новизна та практична значущість) можна оцінити як чіткий, кваліфікований і викладений лаконічно.

Перший розділ роботи **«Сучасні уявлення про індивідуальні стилі діяльності й особливості психофізіологічних функцій у борців високої кваліфікації»** автор присвятила аналізу науково-методичних джерел і визначила основні напрями дослідження. Вивчення спеціальної літератури та узагальнення передового досвіду дозволило констатувати необхідність вирішення питань стосовно дослідження ефективних шляхів удосконалення методик навчально-тренувального процесу у стильовій підготовці високо кваліфікованих борців. Автор використовував сучасну літературу відносно напрямку власних досліджень і оформив її окремим розділом відповідно до чинних стандартів. Матеріал викладено логічно, відповідно до обраної теми досліджень. У висновках до цього розділу автор констатує, що організація процесу підготовки борців вимагає системного підходу, основами якого є визначення стилю ведення поєдинку на підставі психофізіологічних особливостей особистості та їх мотивації на досягнення успіху.

У другому розділі **«Методи та організація дослідження»** наведено методи дослідження та відомості про контингент, який бере участь у педагогічному експерименті, описано організацію етапів дослідження.

Автором використано досить широкий спектр методів дослідження: теоретичний аналіз і узагальнення даних науково-методичних літературних джерел, пошук і використання інформації глобальної комп'ютерної мережі Інтернет; дослідження особливостей нейродинамічних характеристик, визначення особливостей когнітивно-діяльнісних стилів, оцінка рівня мотивації досягнення, математико-статистичні методи аналізу і обробки результатів дослідження.

У третьому розділі **«Психофізіологічні характеристики борців високої кваліфікації з різними стилями ведення поєдинку»** представлено дані експериментального дослідження психофізіологічних особливостей індивідуальних стилів діяльності борців високої кваліфікації. Виявлені психофізіологічні характеристики, окремо для борців греко-римського стилю та дзюдоїстів, які визначають схильність до атакуючого, комбінованого або захисного стилю ведення поєдинку та психофізіологічні особливості борців з різним рівнем мотивації на досягнення успіху. Схильність до певного стилю ведення поєдинку в боротьбі визначається, насамперед, особливостями вищої нервової діяльності. Для атакуючого стилю ведення поєдинку це: швидкість зорових реакцій, витривалість нервової системи, баланс нервових процесів; а також когнітивні функції: ефективність сприйняття і продуктивність переробки невербальної інформації та процесів пам'яті. У борців захисного стилю ведення поєдинку: витривалість нервової системи, перевага процесів збудження на тлі високого

рівня переробки інформації та когнітивних функцій: швидкості та ефективності сприйняття зорової інформації та процесів пам'яті. У борців комбінованого стилю ведення поєдинку це: баланс нервових процесів, а також когнітивних функцій: швидкість, ефективність і продуктивність процесів пам'яті й мислення. Важливим результатом роботи є розробка рекомендацій до формування стилю ведення поєдинку з урахуванням психофізіологічних і мотиваційних характеристик.

Показано, що борці з високим рівнем мотивації на досягнення успіху переважаючими показниками нейродинамічних функцій є: стабільність балансу нервових процесів, динамічність, пропускна здатність та імпульсивність зорового аналізатора. У спортсменів із середнім рівнем мотивації на досягнення успіху перевагу мають процеси збудження, швидкість і стабільність зорових реакцій. У спортсменів з перевагою мотивації на уникнення невдачі найвищий показник витривалості нервової системи.

У дзюдоїстів з високим рівнем мотивації на досягнення успіху переважають показники нейродинамічних функцій: витривалість нервової системи та швидкість зорових реакцій. У дзюдоїстів із середнім рівнем мотивації на досягнення успіху достовірно вищі значення нейродинамічних функцій: витривалість і стабільність нервової системи, стабільність балансу нервових процесів і пропускна здатність зорового аналізатора, тоді, як у дзюдоїстів з мотивацією на уникнення невдач достовірні відмінності за нейродинамічними показниками виявлені тільки у частоті доторкань та скважності при дослідженні витривалості нервової системи ($p < 0,05$).

У четвертому розділі **«Вивчення взаємозв'язку стилів ведення поєдинку із нейродинамічними, когнітивними, мотиваційними характеристиками і розробка алгоритмів формування індивідуальних стилів для борців»**. У цьому розділі проведений кореляційний аналіз, який показав наявність зв'язків між рівнями мотивації і психофізіологічними показниками. У борців греко-римського стилю високий рівень мотивації на досягнення успіху забезпечується витривалістю нервової системи, невисоким рівнем переробки інформації на тлі зниженої швидкості реакцій Середній рівень мотивації на досягнення успіху має високу кореляцію з процесами збудження, високим рівнем мислення та швидкості реакцій, а мотивація на уникнення невдачі має сильні зв'язки з домінуванням показника збудження у нервовій системі, якісними характеристиками переробки інформації і зниженою швидкістю зорових реакцій, процесів сприйняття і пам'яті.

У дзюдоїстів високий рівень мотивації на досягнення успіху забезпечується високою витривалістю нервової системи, швидкістю зорових

реакцій та балансом нервових процесів. Середній рівень мотивації на досягнення успіху має високу кореляцію з процесами збудження в нервовій системі, високим рівнем зорового сприйняття та переробки зорової інформації, а мотивація на уникання невдачі має сильні зв'язки з показником балансу нервових процесів, характеристиками переробки інформації, швидкістю зорових реакцій і швидкістю процесів зорового сприйняття.

В результаті досліджень автором визначено комплексний підхід до вивчення зв'язку між індивідуальним стилем ведення поєдинку, психофізіологічними і мотиваційними характеристиками. Важливим результатом роботи є розробка рекомендацій до формування стилю ведення поєдинку з урахуванням психофізіологічних і мотиваційних характеристик.

Таким чином, задачі, які поставлені у дисертації виконані у повному обсязі. Експериментально і на конкретних прикладах доведено ефективність запропонованих засобів, що підтверджено результатами виступу спортсменів на змаганнях.

У п'ятому розділі **«Аналіз та узагальнення результатів досліджень»** Цей розділ заслуговує особливої уваги для спеціалістів в галузі фізичної культури та спорту. Автор намагається узагальнити результати дослідження викладені у розділах 3 та 4. Отримані результати узгоджені з даними літературних джерел, проведено обговорення, сформовано основні висновки про наукову новизну і практичну значущість дисертації. Виокремлені дискусійні положення основних результатів роботи, їх наукова і практична значущість. Заслуговує на увагу спроба дисертанта під час обговорення результатів роботи сфокусувати увагу на розробці та обґрунтування власної теоретичної концепції ролі психофізіологічних та нейродинамічних особливостей борців за умови вибору стилю ведення поєдинку. Автор розглядає сучасний стан теоретичні та прикладні аспекти, а також перспективи подальшого дослідження. Подальшого розвитку у дисертаційній роботі набули положеннями загальної теорії підготовки спортсменів (В. М. Платонов, Ю. М. Шкретій), концепція індивідуалізації у спорті (Л.П.Матвеев, М.М.Булатова, Г.В.Коробейнікова, Ж. Л. Козіна, С. В. Латишев) теорія типологічних нейродинамічних властивостей та їх ролі у прояві рухових здібностей спортсменів (Є. П. Ільїн, М. В. Макаренко, В. С. Лизогуб, Л. Г. Коробейнікова).

У дисертації Дакал Н.А. подані висновки мають важливе значення для теорії та практики фізичного виховання і спорту. Висновки і наукові положення дисертації зроблені на основі особових досліджень, теоретично обґрунтовані, підкріплені експериментами і їх достовірність не викликає сумніву. Важливо те, що дисертант розробив і представив практичні

рекомендації з використання особистісних психофізіологічних характеристик у побудові стилю техніко-тактичних дій борців.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації.
Оцінюючи дисертацію Дакал Н.А. автореферат та праці, які опубліковані за темою роботи позитивно, слід зауважити:

1. Літературний огляд автором написаний у класичному форматі. Бажано, щоб автор назву розділу і підрозділів формулював актуально та проблемно. З літератури не відчувається полеміки автора, її критичного ставлення до цитованої літератури.
2. У роботі дисертант проводив дослідження з використанням теппінг-тесту. Результати, які були отримані під час тесту: витривалість, і скважність інтерпретуються як витривалість нервової системи. Виникає запитання, чи дійсно, можна за цими показниками давати оцінку витривалості нервової системи, чи, можливо, це витривалість нервово-м'язового апарату кисті?
3. Необхідно, щоб дисертант з'ясував, чи стиль ведення поєдинку у борців жорстко генетично детермінований і його у процесі тренувальної роботи змінити не можливо? Чи він не є жорстко закріпленим і тому може підлягати кондиціюванню чи корекції?
4. Чи можливе удосконалення стилю ведення поєдинку з використанням позатренувальних засобів. Наприклад, ментального тренінгу чи інших підходів?
5. Якщо врахувати, що існує поділ способів реагування спортсменів на сенсорний, моторний і змішаний, то виходячи з результатів дисертаційного дослідження варто було розробити пропозиції щодо визначення і удосконалення стилів ведення боротьби з урахуванням таких способів реагування?
6. Розділ 4 названий як взаємозв'язок... У подальшому радив би уникати взаємозв'язок, а обмежитись тільки словом зв'язок.

Наведені недоліки суттєво не впливають на високий науково-методичний рівень проведеного Дакал Наталії Адамівни дисертаційного дослідження.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам.
Дисертаційна робота Дакал Наталії Адамівни «Визначення індивідуального стилю діяльності борців високої кваліфікації з урахуванням психофізіологічних характеристик» поданої до захисту на здобуття наукового ступеня кандидата наук з фізичного виховання та спорту є самостійною, завершеною науково-дослідною роботою, а отримані в ній висновки науково обґрунтовані, важливі для теорії і практики фізичного

виховання та спорту в частині розробки теоретико-методичних основ спортивних тренувань борців високої кваліфікації з урахуванням стилів протиборства. Дисертаційна робота Дакал Наталії Адамівни відповідає вимогам положення п. 11. "Порядок присудження наукових ступенів", затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року №567 зі змінами, а її автор Дакал Н. А. заслуговує присудження наукового ступеня кандидата наук з фізичного виховання та спорту зі спеціальності 24.00.01 – Олімпійський і професійний спорт.

доктор біологічних наук, професор,
директор НДІ фізіології імені Михайла Босого
Черкаського національного університету
імені Богдана Хмельницького

Лизогуб В.С.

Підпис В.С. Лизогуба засвідчую проректор
з наукової, інноваційної та міжнародної діяльності
Черкаського національного університету
імені Богдана Хмельницького,
доктор історичних наук, професор

Корновенко С.В.